

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuk ve Ebeveynlerinin, Ebeveyn-Çocuk Etkileşimlerinin Normal Gelişim Gösteren Çocuk ve Ebeveynleri ile Karşılaştırılması

Ayşe Tuba Ceyhun¹

Selda Özdemir²

Gökhan Töret³

Ufuk Özkubat⁴

Öz

Bu araştırmada, normal gelişim gösteren (NG) çocuklar (n=30) ve otizm spektrum bozukluğu olan (OSB) çocuklar (n=30) ile ebeveynlerinin etkileşimsel davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubunda yer alan ebeveynlerin çocukları ile etkileşimlerinin görüntü kayıtları alınmış, kaydedilen görüntü kayıtları Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV; Diken, 2009) ve Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (ÇDDÖ-TV; Diken, 2009) uygulanarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, OSB olan çocuk ebeveynlerinin çocuklarına yönelik etkileşimlerinde NG çocukların ebeveynlerine oranla daha düşük düzeyde duygusal ifade edici ve yanıtlayıcı etkileşim davranışları sergiledikleri belirlenirken, yönlendirici ve başarı odaklı etkileşim davranışlarında NG çocuk ebeveynleri ile OSB olan çocuk ebeveynleri arasında farklılığa rastlanılmamıştır. Bununla birlikte OSB olan çocukların ebeveynleri ile olan etkileşimlerinde, NG çocuklara oranla daha düşük düzeyde dikkat ve başlatma etkileşim davranışlarına sahip oldukları bulguları elde edilmiştir. Araştırma bulguları, erken çocukluk döneminde OSB olan çocuklar ve NG Türk çocukları ile ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları bağlamında ilgili araştırmalar çerçevesinde tartışılmış ve ileri araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn-çocuk etkileşimi, otizm spektrum bozukluğu, erken çocuklukta özel eğitim.

¹ Yrd.Doç.Dr., Biruni Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Zihinsel Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalı, TÜRKİYE.
e-posta: aceyhun@biruni.edu.tr

² Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara, Türkiye
e-posta: seldaozdemir@gazi.edu.tr

³ Araş. Gör., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara, Türkiye
e-posta: gokhantoret@gazi.edu.tr

⁴ Araş. Gör., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara, Türkiye
e-posta: ozkubat@gmail.com

Giriş

Sosyal etkileşim becerilerinde görülen bozulmalar Kanner'a göre (1943) otizmin belirleyici bir özelliği hatta otizmi en iyi tanımlayıcı bulgu olarak kabul edilmektedir (Volkmar ve Wiesner, 2004). Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklar, sınırlı göz kontağı sergileme, iletişimde jest ve mimikleri kullanmada sınırlılık, ilgilerini ve duygularını diğer insanlarla paylaşma isteği yoksunluğu gibi sosyal etkileşim problemleri sergilemektedirler (Kamps ve ark., 2002). OSB'li bireylerin sosyal davranışlarında ki bu sınırlılıklar, alanyazında yapılan pek çok araştırmada ortaya konulmuştur (Meirsschauts, Roeyers ve Warreyn, 2011). OSB'li bireylerde en temel yetersizliklerin gözlemlendiği sosyal gelişim yetersizlikleri (Koegel ve Koegel, 2005), genellikle OSB'li çocuklarla ebeveynleri arasındaki günlük etkileşim kalıplarında ve insan ilişkilerinde (ebeveynler, kardeşler, akranlar, yetişkinler) gözlemlenerek, birçok farklı ortamda (örneğin ev, okul, toplumsal yaşam) ortaya çıkabilmektedir (Reichow ve Sabornie, 2009). OSB'ni çoğunlukla sosyal iletişim bozukluğu olarak algılayan (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat, 2014b), OSB'li çocuğa sahip olan ebeveynler, günlük yaşamda çocuklarının ve kendilerinin yaşam kalitelerinin oldukça sınırlı olduğunu bildirmektedirler (Özkubat, Özdemir, Gürel-Selimoğlu, 2014).

Ebeveynler, çocuklarının gelişimini takip etmede ve onları desteklemede profesyonellere ve diğer yetişkinlere oranla daha fazla etkiye sahiptir (Mahoney ve Perales, 2007). Ayrıca sosyal etkileşimde daha çok girişim fırsatına sahip olmaları yönüyle ebeveynler, normal gelişim gösteren çocuklar gibi OSB'li çocukların yaşamında da önemli bir role sahiptir (El-Ghoroury ve Romanczyk, 1999). OSB'li çocukların sınırlı düzeyde sosyal becerilere sahip olması günlük etkileşim içerisindeki ebeveyn-çocuk ilişkisinin değerini artırmaktadır (Meirsschaut, Roeyers ve Warreyn, 2011). Bununla birlikte tüm yetersizlikler içerisinde ebeveyn-çocuk etkileşiminden en çok etkilenen yetersizliğin OSB olduğu, alan yazında yaygın kabul görmüştür. Nitekim OSB tanısı olan bebeklerin iletişim davranışlarında, birincil bakım veren kişiler ile oyun bağlamında sosyal etkileşimlerinde gösterdikleri sınırlılıklarla normal gelişim gösteren bebeklerle aralarında keskin farklılıklar olduğu bildirilmiştir (Grossman, Carter ve Volkmar, 1997). OSB'li çocukların, ebeveynlerinin etkileşimsel davranışlarını ve ilgilerini izlemesini ifade eden yanıtlayıcı etkileşim stili ile ilişkili olarak, normal gelişim gösteren çocuklara oranla daha az düzeyde yanıtlayıcı etkileşimsel davranışlar sergilemesi, OSB'nin doğası ile açıklanmaktadır (Doussard-Roosevelt, Joe, Bazhenova ve Porges, 2003). Bilindiği gibi OSB'li çocuklar, tipik gelişim gösteren çocuklardan farklı olarak çevrelerine karşı ilgisiz görünürler, sosyal gülümseme, insan yüzü ya da kucaklanmaya karşı istek göstermeyip, ilgilerini çevrelerindeki kişiler ile kendiliklerinden paylaşmada ve duygusal karşılık vermede önemli sınırlılıklar sergilemektedirler. Bu anlamda OSB'li çocukların sosyal davranışları sosyal ortamlarda uygunsuz ve olağandışı olmaya devam eder (Tanguay, 2000; Volkmar ve ark., 2002). Norton ve Drew (1994), OSB'li çocukların, diğer çocuklardan farklı olarak ebeveynleriyle iletişime geçmede, konuşmada, göz kontağı kurmada sınırlılıklar sergilediklerini ve rutinlerinin bozulmasına aşırı tepki gösterdiklerine dikkat çekmiş ve bu nedenlerden dolayı ebeveynlerin OSB'li çocuklarına uyum sağlamalarının ve bu durumla baş etmelerinin

diğer engel gruplarına göre daha güç olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, son yıllarda OSB’li çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının sahip olduğu sosyal iletişim becerileri ile ilgili görüşlerinin incelendiği araştırmalarda, ebeveynlerin çocukları ile olan oyun etkileşimlerinin süresinin kısa ve kendileri ile olan oyun etkileşimlerinin niteliğinin ise düşük düzeyde olduğunu düşündükleri belirlenmiştir (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu, Özkubat, 2014a).

OSB’li çocukların, sınırlı düzeyde sosyal etkileşim ve iletişim becerileri sergilemeleri, ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimin doğası ile ilişkili olarak özellikle erken çocukluk döneminde en fazla etkileşime girdikleri birincil bakım veren kişiler olan ebeveynlerin etkileşimsel davranışlarını da etkilemektedir (Diken, 2009). Wan ve arkadaşları (2011) yüksek düzeyde OSB riski taşıyan çocukların ebeveynlerinin, düşük düzeyde OSB riski taşıyan çocukların ebeveynlerine göre çocukları ile olan etkileşimlerinde, düşük düzeyde yanıtlayıcı etkileşim davranışları sergiledikleri bulgusuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda OSB’li çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının etkileşim stiline uyum sağlama eğiliminde olduğu düşünülmektedir (Meirsschaut ve ark., 2011; Spiker, Boyce ve Boyce, 2002). OSB’li çocukların sosyal davranışlarını ve ebeveynlerinin etkileşimlerini inceleyen araştırmacılar (Dawson, Hill, Spencer, Galpert ve Watson, 1990) OSB’li çocukların duygusal davranışlarının ebeveyn davranışları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ve OSB’li çocukların sınırlı davranış repertuarının ebeveyn-çocuk etkileşimi üzerinde belirgin düzeyde etkilediğini ileri sürmüşlerdir. Bu yönüyle dengeli bir etkileşimi geliştirmek ve sürdürmek OSB’li çocuğa sahip ebeveynler için oldukça zor görünmektedir (Spiker ve ark, 2002).

Anne-çocuk etkileşimi, anne ile çocuk arasında geçen, karşısındaki dikkatini çekmek amacıyla sunulan gözlenebilir etkileşim başlatmalarını ve bu başlatmalara verilen gözlenebilir yanıtları içermektedir. Anne-çocuk ilişkisi bu etkileşimler yoluyla gelişmekte ve değişimlere uğramaktadır (Pridham, Lutz, Anderson, Riesch ve Becker, 2007). Bununla birlikte özel gereksinimli çocuğun özelliklerinin annede hayal kırıklığı yaratabileceği ve zamanla annenin de çocuğuna yönelik tepkilerinde azalma gözlenebileceği ifade edilmektedir (Howe, 2006). Bu bağlamda ebeveyn-çocuk etkileşiminde karşılıklı etkilerin olduğu söylenebilir. Nitelikli etkileşim düzeyinin artırılması ile anne ve çocuk arasındaki ilişkinin doyumlu hale gelebileceği, bunun da ilişkinin sürdürülmesinde önemli bir etken olduğu kabul edilmektedir (Brown, Gorton ve Wolery, 1988).

OSB’li çocuk ve anne etkileşiminin kaynağı alan yazında uzun yıllar tartışılan bir konu olmuştur. Söz konusu tartışmalar Kanner (1943)’ın erken çocuklukta otizmi ilk tanımladığı dönemlerde; anne-çocuk etkileşimini tek yönlü bir sosyalleşme modeli ile açıklamasına dayanmaktadır ve bu görüş annenin çocuğunun davranışları üzerindeki yoğun etkisine vurgu yapmaktadır. Bu görüşe karşılık diğer teorisyenler (örneğin, Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978; Bell, 1968; Bowlby, 1969;1982) çocuğun gelişiminde aktif rolü olan anne çocuk etkileşiminin çift yönlü diğer bir deyişle karşılıklı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Doussard-Roosevelt ve ark., 2003). Etkileşimde karşılıklı etki bağlamında anne davranışlarının çocuğun davranışlarından etkilenebileceği ve

anneninin sınırlı etkileşim davranışları sergileyebileceği ön görülebilir. Buna karşılık en erken dönemden itibaren yoğun olarak yanıtlayıcı etkileşime maruz bırakmanın çocuğun, sosyal etkileşim becerilerinin gelişiminde önemli olduğu ifade edilmektedir (Mahoney ve Perales, 2003). Aynı zamanda ebeveynlerin yüksek düzeyde yanıtlayıcı etkileşime girmelerinin, çocukların da dikkat, sebat, ilgi, girişim, işbirliği gibi yüksek düzeyli etkileşim davranışları göstermelerini teşvik ettiği ortaya konulmuştur (Mahoney ve Perales, 2003; 2005; 2008).

Normal gelişim gösteren çocuklar gibi yaşamlarının ilk yıllarını çoğunlukla ev ortamında geçiren özel gereksinimli çocuklar, anne-çocuk etkileşimi araştırmalarında sıklıkla yer alan bir grup olmuş ve bu grubun anne-çocuk etkileşiminin desteklenmesi gereği çok sayıda araştırmacı tarafından benimsenmiştir (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Diken, 2012; Howe, 2006; Mahoney, 1992; McCollum ve Hemmeter, 2000). Gelişimsel yetersizliği olan çocuklar ile ebeveynlerinin etkileşimsel davranışlarını, normal gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları ile karşılaştırarak inceleyen ilgili araştırmalarda gelişimsel yetersizliği olan çocuklar ve ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları ile normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları arasında farklılıklar olduğu, gelişimsel yetersizliği olan çocukların normal gelişim gösteren çocuklara göre daha az etkileşim başlattıkları ve daha az yanıt verdikleri, gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin de normal gelişim gösteren çocuk annelerine göre çocuklarını daha fazla yönlendirdikleri görülmüştür (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000). Yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin, çocukları ile etkileşimlerini inceleyen araştırmacılar, genellikle bu ebeveynlerin etkileşimsel davranışlarının normal gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlerden hangi yönlerde farklılaştığına odaklanırken, çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar genellikle yetersizliğe sahip çocuğu bulunan ebeveynlerin davranışlarını, çocuklarının gelişimsel ve iletişimsel düzeyine uyarlamaya çalıştıkları yönündedir (Diken ve ark., 2009; Mahoney ve MacDonald, 2007). Güncel çalışmalar, OSB'li çocuklara sahip annelerinin soğuk ve ifadesiz anne olarak resim edildiği (Örneğin, Bettelheim, 1967; Kanner, 1943) otizmde erken çalışmaların aksine; OSB'li çocuk annelerinin, çocuklarıyla var olan etkileşimlerinde olağanüstü esnek özellikler sergilediklerini ve Bettelheim'in, "buzdolabı anneler" (1967) tanımlamasının tam tersine anne-çocuk etkileşimi esnasında annelerin davranışlarını çocuklarının davranışlarına uyarlamada ve sosyal ortamda çocuklarını meşgul etmede ustalaştıklarını ifade etmektedir (Doussard-Roosevelt ve ark., 2003).

Erken dönemde yetersizliğe sahip çocuklar ile ebeveynleri arasındaki etkileşimin değerlendirilmesi, etkileşimdeki farklılıkların ortaya konması açısından önem taşımaktadır. Erken eğitim programlarında ebeveyn çocuk etkileşiminin öneminin ailelere açıklanması ve ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimlerinin niceliksel ve niteliksel olarak iyileştirilmesi gibi konular erken müdahale programlarının temel amaçlarından biri olarak vurgulanmaktadır (Ceber, 1998). Nitekim Yoder ve Warren'in (1998) çalışması da etkileşim sırasında daha duyarlı olan annelerin çocuklarının, erken müdahale programından daha fazla yarar sağladığını göstermiştir. Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri ile etkileşim becerilerini geliştirmek üzere düzenlenmiş

programlarda temel vurgu, erken müdahale programlarında anne-çocuk etkileşiminin ve bu etkileşimin niteliğinin geliştirilmesidir (Kaiser, Hancock ve Nietfeld, 2000).

Türkiye’de alan yazında ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin normal ve OSB’li çocuklar açısından karşılaştırıldığı betimsel araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Diken, 2009; Diken ve ark, 2009; Diken ve Mahoney, 2013; Topbaş, Maviş ve Özdemir, 2003; Töret, Özdemir ve Özkubat, 2015). Oysa OSB’li çocuk ve ebeveynlerinin etkileşim düzeylerinin normal gelişen çocuklardan ne düzeyde farklılaşma gösterdiğinin belirlenmesi ve OSB’li çocukların etkileşim davranışlarının hangi alanlarda farklılaştığının tespit edilmesi, OSB’li çocuk ve ebeveynlerine yönelik aile merkezli erken müdahale programlarının planlanmasında ve uygulanmasında yol gösterici olabilecektir. Bu doğrultuda, bu araştırmanın genel amacı OSB tanısı alan Türk çocuklar ile ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları ile normal gelişim gösteren Türk çocuklar ile ebeveynlerinin etkileşimsel davranışlarının ebeveyn-çocuk etkileşimi açısından incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ebeveyn-çocuk etkileşiminde, OSB olan çocuk ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları ile normal gelişim gösteren çocuk ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?
2. Ebeveyn-çocuk etkileşiminde, OSB olan çocukların etkileşimsel davranışları ile normal gelişim gösteren çocukların etkileşimsel davranışları arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara, Isparta ve İstanbul illerinde yaşayan, devlet hastaneleri ve tıp fakültesi hastaneleri tarafından yapılmış olan tıbbi tanılama sonucunda otizm spektrum bozukluğu tanısına sahip oldukları belirlenen kronolojik yaşı 30-72 aylık 30 çocuk ile bu çocukların birincil bakım verenleri durumundaki ebeveynleri ve kronolojik yaşı 9 ay-27 ay arasında olan normal gelişim gösteren 30 çocuk ve ebeveynleri olmak üzere toplam 60 ebeveyn-çocuk çifti oluşturmaktadır. Çalışma grubu seçim ölçütleri; OSB’li çocuklar için, a) kronolojik yaş olarak 30-72 ay aralığında olması, b) OSB tanısı almış olması, d) ileri derecede otistik bozukluk belirtileri gösteriyor olması ve c) OSB dışında ek bir klinik tanısının bulunmamasıdır. Normal gelişim gösteren çocukların ise kronolojik yaşlarının OSB’li çocuklar ile eşleştirilebilecek düzeyde olması, herhangi bir sağlık sorununun bulunmaması ve gelişimin normal seyrinde olmasıdır. Araştırmaya katılan ebeveynler için ise çocuğa birincil bakım veren kişi olması, çalışmaya katılmaya gönüllü olması ölçütü bulunmaktadır.

Bu doğrultuda araştırmaya katılan OSB’li çocukların, 2’si kız, 28’i erkek olup, yaş aralığı 30–72 ay arasındadır (\bar{x} =45, ss = 8). Normal çocukların ise 7’si kız, 23’ü erkek olup, yaş aralığı 9–27 ay arasındadır (\bar{x} =18,5, ss = 6). Katılımcı OSB’li çocuk

ebeveynlerin 5'i okuma yazma bilmezken, 13'ü ilköğretim, 10'u lise ve 12'si üniversite düzeyinde eğitime sahiptirler. Normal gelişim gösteren çocuk ebeveynlerinin eğitim durumu ise; 3'ü okuma yazma bilmezken, 6'sı ilköğretim, 11'i lise ve 10'u üniversite düzeyinde eğitime sahip oldukları şeklindedir. Çalışma öncesinde, çalışma grubunda yer alan normal gelişim gösteren ve OSB tanısı almış çocukların birincil bakım veren ebeveynleri ile araştırmacılar tarafından önceden geliştirilen bilgi formu doldurularak görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşme ile ebeveyn raporları doğrultusunda, çalışma grubunu oluşturmaya yönelik temel seçim ölçütleri doğrulanmıştır. Çalışma grubuna dâhil edilecek olan OSB'li çocuklar için temel seçim ölçütlerinden biri olan, ileri derecede otistik bozukluk belirtileri gösterip göstermediklerinin belirlenmesi için, Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği-2-Türkçe Versiyonu (GOBDÖ-2-TV; Diken, 2010) uygulanmıştır. Bu ölçeğin uygulanması sonucunda, ölçek karar rehberi doğrultusunda çalışma grubunda yer alan tüm OSB'li çocuklarda otistik bozukluk görülme olasılığının oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerinin toplanılması amacı ile Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ-TV) ve Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ-TV) veri toplama araçları kullanılmıştır.

Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ-TV): EDDÖ (Mahoney, 2008), ebeveynlerin çocukları ile olan etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen 5'li likert tipi bir derecelendirme ölçeğidir (Diken, 2009). Mahoney ve arkadaşları (2008) tarafından günümüze kadar EDDÖ maddelerini revize edilmiş ve Diken (2009) tarafından ölçeğin Türkiye'de geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. EDDÖ-TV, 3 alt başlıkta 12 maddeden oluşmaktadır, bu doğrultuda Duyarlı-Yanıtlayıcı olma başlığı altında, duyarlı olma, yanıtlayıcı olma, etkili olma ve yaratıcı olma; Duygusal İfade Edici Olma Başlığı altında kabullenme, keyif alma, sözel pekiştireç kullanma, sıcak olma ve duygusal ifade edici olma; Başarı Odaklı-Yönlendirici Olma başlığı altında, başarı odaklı olma, yönlendirici olma ve etkileşim hızı maddeleri yer almaktadır. Ölçeğin toplam geçerliği 73,40% olarak belirtilirken, güvenilirliği ise, Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak .80 olarak bulunmuştur (Diken, 2009).

Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ-TV): ÇDDÖ, çocukların temel ya da etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş Mahoney ve Wheeden (1999) tarafından geliştirilmiş ve Diken (2009) tarafından Türkçeleştirilmiştir. ÇDDÖ'de çocuğun etkileşimsel davranışlarını değerlendiren 5'li likert tipi 7 madde bulunmaktadır. Bu doğrultuda Dikkat başlığı altında, dikkat, devamlılık, katılım ve işbirliği maddeleri yer alırken, Başlatma başlığı altında, başlatma, ortak dikkat ve duygusal durum maddeleri yer almaktadır. Ölçeğin toplam geçerliği 63,10% olarak belirtilirken, güvenilirliği ise, Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak .90 olarak rapor edilmiştir (Diken, 2009).

Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada, OSB’li çocukların otistik bozukluk belirtileri gösterme derecesini belirlemek amacıyla, çalışma grubunda bulunan OSB’li çocukların streotipik, iletişim ve sosyal etkileşimsel davranışları, Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği (GOBDÖ 2-TV) ile değerlendirilmiştir. Bu araştırmada, ölçeğin uygulanması sürecinde, OSB’li çocukları en iyi tanıyan ve bakımları ile günlük rutin içinde en fazla ilgilenen bireylerin anneleri olduğu düşünüldükçe, ölçek formunu annelerin doldurulması istenmiştir. Ölçek formunda bulunan, annelerin tanımlayamadıkları veya anlayamadıkları davranışlara ilişkin araştırmacılar tarafından açıklanarak ilgili ölçek maddeleri açıklanmıştır. Tablo 1’de, katılımcıların GOBDÖ 2-TV’den aldıkları puanların betimsel analiz sonuçları rapor edilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcıların GOBDÖ 2-TV’ den aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistikler

Değişkenler	\bar{x}	SS	Ranj
Kronolojik yaş (ay)	45	8	30-72
GOBDÖ-2-TV Alt Ölçek Standart Puan	12	4	7-19
GOBDÖ-2-TV Otistik Bozukluk İndeksi	108	21	85-147

GOBDÖ-2-TV: Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği-2-Türkçe Versiyon

Etkileşim Kayıtlarının Alınması:

Ebeveyn-Çocuk etkileşim kayıtlarının alınması sürecinde, çalışma grubuna dahil edilen OSB’li çocuk-ebeveyn ve normal gelişim gösteren çocuk-ebeveyn çiftlerinin etkileşimleri, 15 dakika süreyle video kaydına alınmıştır. Araştırma kayıtları ev ve/veya sınıf ortamında bağımsız bir odada gerçekleştirilmiştir. Sınıf ortamında gerçekleştirilen kayıtlarda, sınıfın tabanına halı serilerek, etkileşimlerin yerde gerçekleştirilmesine olanak verilmiştir. Ayrıca anne-çocuk çiftinin masa başı etkileşimine olanak vermek için çocukların fiziksel özelliğine uygun nitelikte bir masa ve iki sandalye bulundurulmuştur.

Etkileşim kayıtlarının alınmasında araştırmacılar tarafından manipulatif, işlevsel ve sembolik oyun gibi farklı oyun becerilerinin gelişim düzeylerine göre uygun çeşitlilik içeren ve çocukların ilgisini çekebilecek bir oyuncak seti hazır bulundurulmuştur. Ayrıca, bu oyuncak seti, tüm çocuklar ile annelerinin etkileşim süreçlerinde aynı olarak kullanılmış olan bir oyuncak seti olup, kayıt esnasında etkileşim ortamında bir sepet içerisinde bulundurulmuştur. Sette yer alan oyuncaklar katılımcı çocukların farklı oyun düzeylerine uygun olarak, işlevsel olmayan, işlevsel ve sembolik oyuna uygun oyuncaklar arasından seçilmiştir. Sette temel olarak; bol resimli kitaplar, takma çıkarmalı oyuncaklar (yap-bozlar, iç içe geçen bloklar ve kovalar), kurmalı arabalar, bebek ve beşik, tarak, üçlü vagonlu tren, çiftlik hayvanları seti, mutfak araç-gereçleri- evcilik seti ve telefon bulundurulmuştur. Annelere kayıt öncesinde, etkileşim kayıtlarının serbest oyun bağlamında alınacağı, bu süreçte etkileşim sırasında kendilerine herhangi bir müdahalede bulunulmayacağı ve zorunlu olmadıkça kendileri ile etkileşim esnasında iletişim kurmamaları gerektiği belirtilmiş ve annelere “Çocuğunuzla evde nasıl oynuyorsanız o şekilde oynayın” açıklaması yapılmıştır.

Etkileşim Kayıtlarının Kodlanması ve Gözlemciler Arası Güvenirlik

Etkileşim kayıtlarının kodlanması ve kodlayıcılar arası güvenirliliğin sağlanması için, etkileşim kayıtları, iki kodlayıcı tarafından EDDÖ ve ÇDDÖ Türkçe versiyonları kullanılarak kodlanmıştır. Anne-çocuk etkileşim kayıtlarının kodlanmasına geçilmeden önce araştırmacılar, söz konusu ölçeklerle ilgili eğitim almış bir uzman tarafından EDDÖ ve ÇDDÖ maddelerine yönelik örnek anne-çocuk etkileşim kayıtları üzerinde kodlamalar ile ilgili eğitim sürecinden geçirilmişlerdir.

EDDÖ ve ÇDDÖ'nin eğitim sürecinde kodlayıcılar arasında %80 görüş birliğini sağlandığı zaman birinci kodlayıcı kayıtların tümünü kodlamaya başlamıştır. İkinci kodlayıcı ise kayıtların % 25'ini kodlamıştır. Kodlayıcılar arası güvenirlilik verisi "Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı X 100" formülü (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997) ile elde edilmiştir. Görüş birliğinin % 80'in altında olduğu durumlarda kayıtlar iki kodlayıcı tarafından birlikte izlenmiş ve uzlaşılabilen maddelerde görüş birliği sağlanmıştır. Bu araştırmada, etkileşim görüntü kayıtları verilerinin %25'i için hesaplanan gözlemciler arası güvenirlilik değeri %86 olarak hesaplanmıştır.

Etkileşim kayıtlarına ilişkin kodlanan verilerin analizinde, betimsel istatistik yöntemleri kullanılarak, amaç doğrultusunda, puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, parametrik ve parametrik olmayan testler kullanılarak belirlenmiştir.

Bulgular

OSB'li Çocuk Ebeveynlerinin ve Normal Gelişim Gösteren Çocuk Ebeveynlerinin Etkileşimsel Davranışlarına İlişkin Bulgular

OSB'li çocuk ebeveynlerinin (n=30) ve normal gelişim gösteren çocuk ebeveynlerinin (n=30) çocuklarına yönelik etkileşimsel davranışları EDDÖ-TV kullanılarak değerlendirilmiş, ölçeğe ait alt ölçeklerin betimsel istatistikleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.*EDDÖ-TV ölçeği ve alt ölçeklerin betimsel istatistikleri*

EDDÖ-TV	Çocuklar	N	Min.	Mak.	\bar{X}	SD
1. Duyarlı-yanıtlayıcı olma	OSB	30	4,00	14,00	8,57	2,01
	Normal	30	4,00	18,00	12,23	3,29
2. Duygusal ifade edici olma	OSB	30	5,00	19,00	13,47	3,73
	Normal	30	8,00	22,00	16,63	4,09
3. Başarı odaklı-yönlendirici olma	OSB	30	3,00	13,00	9,27	2,42
	Normal	30	5,00	13,00	9,60	1,96
Toplam (EDDÖ)	OSB	30	12,00	40,00	31,30	7,09
	Normal	30	19,00	47,00	38,47	6,84

Tablo 2’de ebeveynlerin EDDÖ-TV ölçeğinin tamamından almış oldukları puan ortalamaları incelendiğinde; normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin puan ortalamalarının OSB’li çocuğa sahip ebeveynlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Ölçeğin alt boyutlarına ait puan ortalamaları incelendiğinde; normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin duyarlı-yaratıcı olma ve duygusal ifade edici olma boyutlarında ki ortalama puanlarının, OSB’li çocukların ebeveynlerinin ortalama puanlarından daha yüksek olduğu, bununla birlikte başarı odaklı-yönlendirici olma boyutunda ise her iki grupta yer alan ebeveynlerin puan ortalamalarının benzer olduğu görülmektedir. Araştırmada OSB’li çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin, EDDÖ-TV ölçeğinin tamamındaki etkileşim davranışları ile duyarlı-yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma, başarı odaklı-yönlendirici olma boyutlarında anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan ilişkisiz ölçümlerde T Testi analiz sonuçları Tablo 3’ de gösterilmiştir.

Tablo 3.

OSB’li ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Ebeveynlerinin EDDÖ-TV Toplam Puanları ve EDDÖ-TV Alt Ölçek Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

Alt Ölçekler	Çocuklar	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Duyarlı-yanıtlayıcı olma	OSB	30	8,57	2,01	58	5,211	0,000**
	Normal	30	12,23	3,29			
Duygusal ifade edici olma	OSB	30	13,47	3,73	58	3,134	0,003*
	Normal	30	16,63	4,09			
Başarı odaklı-yönlendirici olma	OSB	30	9,27	2,42	58	0,586	0,560
	Normal	30	9,60	1,96			
Toplam (EDDÖ)	OSB	30	31,30	7,09	58	3,986	0,000**
	Normal	30	38,47	6,84			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 3 incelendiğinde; EDDÖ-TV ölçeğinin tamamından alınan puan ortalamalarının OSB’li çocuğa sahip ebeveynler ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler arasında anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir (p<0,01). EDDÖ-TV ölçeğinin tamamında normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin ortalama puanlarının (\bar{XX} =38,47) OSB’li çocukların ebeveynlerinin ortalama puanlarından (\bar{XX} =31,30) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Başka bir anlatımla normal gelişim gösteren çocukların ebeveynleri daha fazla etkileşimsel davranışlar sergilemektedir. OSB’li çocuğa sahip

ebeveynlerde ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerde duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları arasında ($p<0,01$) ve duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden alınan puan ortalamaları arasında ($p<0,05$) anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir.

OSB'li çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin söz konusu boyutlardaki ortalama puanları incelendiğinde, duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinde normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin ortalama puanlarının ($\bar{X}=12,23$), OSB'li çocukların ebeveynlerinin ortalama puanlarından ($\bar{X}=8,57$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. EDDÖ-TV ölçeğinin duygusal ifade edici olma alt ölçeğinde de benzer şekilde normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin ortalama puanlarının ($\bar{X}=16,63$), OSB'li çocukların ebeveynlerinin ortalama puanlarından ($\bar{X}=13,47$) daha yüksek olduğu saptanmıştır. Tablo 3'te yer alan bilgiler doğrultusunda OSB'li çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin başarı odaklı-yönlendirici olma boyutundaki ortalama puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>0,05$). Buna göre OSB'li ve normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin başarı odaklı-yönlendirici olma davranışları benzerlik göstermektedir.

OSB'li Çocuk ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Ebeveynlerine Yönelik Etkileşimsel Davranışlarına İlişkin Bulgular

OSB'li çocukların ($n=30$) ve normal gelişim gösteren çocukların ($n=30$) ebeveynlerine yönelik etkileşimsel davranışları ÇDDÖ-TV kullanılarak değerlendirilmiş ve ölçeğe ait alt ölçeklerin betimsel istatistikleri Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4.
ÇDDÖ-TV ölçeği ve alt ölçeklerin betimsel istatistikleri

ÇDDÖ-TV	Çocuklar	N	Min.	Mak.	\bar{X}	SD
1. Dikkat	OSB	30	4,00	15,00	8,97	3,06
	Normal	30	9,00	18,00	13,60	2,61
2. Başlatma	OSB	30	3,00	11,00	6,57	2,22
	Normal	30	7,00	13,00	9,67	1,77
Toplam (ÇDDÖ)	OSB	30	7,00	26,00	15,53	5,05
	Normal	30	16,00	31,00	23,27	4,25

Tablo 4'de yer alan bilgiler incelendiğinde, normal gelişim gösteren çocukların ÇDDÖ-TV ölçeğinin başlatma ve dikkat boyutundaki ortalama puanlarının OSB'li çocukların

başlatma ve dikkat boyutlarındaki ortalama puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Ölçeğin tamamından almış oldukları puan ortalamaları normal gelişim gösteren çocukların OSB'li çocukların puan ortalamalarından yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 4). OSB'li çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların ÇDDÖ-TV ölçeğinin tamamındaki etkileşim davranışları ile dikkat ve başlatma alt ölçeklerindeki puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla yapılan ilişkisiz ölçümlerde T Testi analiz sonuçları Tablo'5 de gösterilmiştir.

Tablo 5.

OSB'li ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların ÇDDÖ-TV Toplam Puanları ve ÇDDÖ-TV Alt Ölçek Puanlarına İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

Alt ölçekler	Çocuklar	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Dikkat	OSB	30	8,97	3,06	58	6,316	0,000**
	Normal	30	13,60	2,61			
Başlatma	OSB	30	6,57	2,22	58	5,977	0,000**
	Normal	30	9,67	1,77			
Toplam (ÇDDÖ)	OSB	30	15,53	5,05	58	6,418	0,000**
	Normal	30	23,27	4,25			

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 5'de yer alan bilgiler incelendiğinde; OSB'li ve normal gelişim gösteren çocukların ÇDDÖ-TV ölçeğinin tamamından almış oldukları puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık görülmektedir (p<0,01). Normal gelişim gösteren çocukların ortalama puanlarının (\bar{X} =23,27), OSB'li çocukların ortalama puanlarından (\bar{X} =15,53) daha yüksek olduğu; başka bir anlatımla normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlere yönelik etkileşim davranışlarının OSB'li çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5).

OSB'li çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların ÇDDÖ-TV ölçeğinin dikkat ile başlatma alt ölçeklerinde de anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir (p<0,01). Dikkat alt ölçeğinde normal gelişim gösteren çocukların ortalama puanlarının (\bar{X} =13,60), OSB'li çocukların ortalama puanlarından (\bar{X} =8,97) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. ÇDDÖ-TV ölçeğinin başlatma alt ölçeğinde ise benzer şekilde normal gelişim gösteren çocukların ortalama puanlarının (\bar{X} =9,67), OSB'li çocukların ortalama puanlarından (\bar{X} =6,57) daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tartışma

Bu araştırmanın amacı, normal gelişim gösteren ve OSB'li çocukların ebeveynleriyle olan etkileşimlerinin, çocuklar ile ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları açısından karşılaştırılmasıdır. Araştırmanın birinci amacı kapsamında ebeveyn-çocuk etkileşiminde OSB'li çocuklar ile normal gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları arasında farklılığın olup olmadığının belirlenmesine yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları ebeveyn etkileşim davranışlarından duyarlı-yanıtlayıcı olma ve duygusal ifade edici olma davranışlarının OSB'li çocukların ebeveynleri ile normal gelişim gösteren çocukların ebeveynleri arasında anlamlı farklılıklar gösterdiğine işaret etmiştir. Çalışmaya katılan normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynler, OSB'li çocuklara sahip ebeveynlerin etkileşimsel davranışlarına oranla daha fazla duyarlı-yanıtlayıcı ve duygusal ifade edici etkileşim davranışları sergilemişlerdir. Duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimsel davranışlar bağlamında normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin, çocuklarının oyun ilgilerine ve başlattığı ya da oynadığı etkinliklere daha duyarlı oldukları, çocuklarının davranışlarına yönelik verdikleri tepkilerde OSB'li çocukların ebeveynlerine oranla daha sık ve destekleyici, aynı zamanda tutarlı bir yanıtlayıcılık sergiledikleri belirlenmiştir. Anne-çocuk etkileşim davranışlarının temelini oluşturan yanıtlayıcılık (responsivity), annenin çocuktan gelen davranış ipuçlarını doğru değerlendirmesi ve bu ipuçlarına uygun tepkileri verebilmesi olarak ifade edilmektedir (Howe, 2006; Mahoney ve Perales, 2005; Pearson, 2001; Turner, 2000). En erken dönemden itibaren ebeveynlerin çocuklarına karşı sergilediği uygun düzeyde yanıtlayıcı etkileşim davranışlarının; çocukların bilişsel, dil ve sosyal-duygusal gelişimine önemli katkı sağlayabileceği ifade edilmektedir (Mahoney, 2009).

Bu araştırmanın bulguları OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarına yönelik iletişim ya da işbirliği sağlama, çocuklarını etkinliğe katma ve etkileşimi sürdürmede daha az etkili davranışlar sergilediklerini, aynı zamanda oyun etkinliklerinde de çocuğun dikkatini çekebilecek daha az yaratıcı davranışlar kullandıklarını göstermiştir. Araştırmanın bu sonucu, OSB'li çocuk annelerinin çocukları ile olan etkileşimlerini inceleyen farklı araştırma sonuçlarını destekleyici niteliktedir OSB'den etkilenmiş çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile etkileşimini inceleyen araştırmalarda (Ekas ve ark., 2010; Spiker ve ark. , 2002; Töret, Özdemir ve Özkubat, 2015; Yoder ve ark., 1998), ebeveynlerin çocukları ile etkileşim geliştirme ve sürdürmede zorlanabildikleri ve düşük düzeyde yanıtlayıcılık davranışları sergileyebildikleri rapor edilmiştir. Diken'in (2012) yürüttüğü araştırmada da OSB'li çocuk annelerinin, çocukları ile olan etkileşimlerinde düşük düzeyde duyarlılık ve yanıtlayıcılık davranışları sergiledikleri belirlenmiştir. Araştırmanın ilgili bulgularını destekleyici nitelikte, gelişimsel yetersizliği olan çocuk-ebeveyn etkileşimi ve normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveyn etkileşimi bağlamında incelendiğinde (Cunningham, Reuler, Blackwell ve Deck, 1981; Mahoney ve Powell, 1988), gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin çocukları ile etkileşimleri sırasında normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinden

daha fazla yönlendirici ve daha az yanıtlayıcı etkileşimsel davranışlar sergiledikleri saptanmıştır. Türkiye’de normal gelişim gösteren ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocukları ile olan etkileşimlerini betimsel olarak inceleyen Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2000)’nun, araştırmasında, zihinsel yetersizliği olan bebek annelerinin daha az tepki verme ve daha sınırlı ilgi ve oyuncak seçme davranışı sergiledikleri buna karşın daha fazla etkileşimi başlatma, olumlu duygu ve yönerge verme davranışı sergiledikleri tespit edilmiştir. Araştırmacılar annelerin bu davranışlarının, zihinsel yetersizliği olan bebeklerin iletişim ve oyun becerilerinde yaşlıtlarına göre gecikme göstermelerinden ve zihinsel yetersizliği olan bebek annelerin etkileşimsel davranışlarının bebeğin özelliklerine uygun olmamasından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Aynı zamanda annelerin bu davranışlarının zihinsel yetersizliği olan bebeklerin tepki vermeme, olumsuz tepki verme ve istenmedik davranışlarını arttırdığına işaret etmişlerdir (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000). Bu görüşler ışığında, ebeveynlerin yetersizliği olan çocuklarla etkileşim sınırlılığının, çocuğun gelişimsel gecikmelerinden dolayı mı yoksa ebeveynlerin yetersizliği olan çocuğa uyum sağlama ve uygun beklenti geliştirmede ki sınırlılıklarından mı kaynaklandığı tartışma konusu olarak ele alınabilir. Diğer yandan yetersizliğe sahip çocuk ile ebeveyn arasındaki etkileşim sınırlılıklarının kaynağının tespiti bu konuda ki önleyici müdahaleler için önemli ipuçları sunabilir. Bununla birlikte ebeveynlerin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarına yönelik uygun beklenti geliştirmeleri ve çocuklarının etkileşim ipuçlarını doğru değerlendirebilmeleri için etkileşim müdahalelerinden yararlanmaları gerekliliği de ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda sosyal etkileşim becerilerinde en belirgin sınırlılıkların gözlemlendiği OSB’li çocuk ve ebeveynlerinin etkileşim davranışlarını alt boyutlarıyla incelemesi ve normal gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynleri ile karşılaştırması yönüyle bu araştırmanın bulguları da OSB’li çocukların ebeveynlerinin etkileşim temelli müdahale desteği gereksinimlerini ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmada aynı zamanda normal gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlerin OSB’li çocuğa sahip ebeveynlere oranla daha fazla duygusal ifade edici davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. Araştırmanın bulguları incelendiğinde; OSB’li çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarının yaptığı davranışları kabullenme ve onaylayıcı iletişim davranışları sergileme düzeylerinin normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine oranla düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte araştırmada OSB’li çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuklarıyla gerçekleştirdikleri etkileşimlerden, normal gelişim gösteren çocuk ebeveyn etkileşimlerine oranla daha düşük düzeyde keyif aldıkları ve daha sık sözel pekiştireç kullandıkları belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarını destekleyecek nitelikte Diken, (2009)’in araştırma sonuçlarında da annelerin düşük düzeyde sıcak davrandıkları ve sözel pekiştireç kullandıkları görülmüştür. Alan yazında, ebeveyn-çocuk etkileşiminin keyif verici özelliğe sahip olmasının önemli olduğu, ebeveynin çocukla birlikte bulunduğu etkinlikler esnasında karşılıklı keyif alınmadığında, etkinlikten sıkılma eğiliminin artacağı ve bununla ilişkili olarak çocukta etkinliği sonlandırma girişimlerinin gözlenebileceği vurgulanmaktadır (Bailey ve Wolery, 1992).

Araştırmada ebeveynlerin çocuklarına yönelik duygusal tepkileri bağlamında ulaşılan bir diğer sonuç ise OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin, etkileşim süresince çocukla daha seyrek iletişim kurdukları ve ebeveynlerin yüz ifadeleri, vücut dili ve ses niteliği bakımından normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine oranla daha düşük düzeyde ifade edici olduklarıdır. Bulgular, OSB'li çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarına yönelik olumlu duygularını düşük yoğunlukta dokunarak ya da sesle ifade ettikleri ve daha düşük düzeyde sıcak davrandıkları şeklindedir. Bu araştırmanın bulguları ile tutarlı olarak, benzer araştırmalarda (Diken, 2012; Lemanek, Stone ve Fishel, 1993), OSB'li çocukların annelerinin, çocukları ile olan etkileşimlerinde kabullenme, etkileşimden keyif alma, iletişimsel olarak düşük düzeyde duygusal ifade edici olma, sözel ödüllendirme davranışlarını sık olarak tekrarlama davranışları gösterdikleri rapor edilmiştir. Araştırmada elde edilen bu sonucun; bebeklikten itibaren oluşan anne-bebek arasındaki iletişim bağı ve duygusal aktarımın, OSB'li çocuk ve annesi arasında OSB'nin doğasına özgü yapılanmadan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu, OSB'li çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin başarı odaklı-yönlendirici olma davranışlarının benzerlik göstermesidir. Araştırmaya katılan tüm ebeveynlerin yüksek düzeyde başarı odaklı oldukları, yüksek düzeyde yönlendirme davranışları sergiledikleri ve çocuklarla olan etkileşim hızında aktif bir katılımdan durgun bir duruma geçebilen tutarsız bir tempo sergiledikleri belirlenmiştir. Topbaş, Maviş ve Özdemir (2003)'ın 6 normal gelişim ve 8 gecikmiş dil ve konuşma özelliği gösteren çocukların annelerinin etkileşimsel davranışlarını inceledikleri araştırmada da, her iki gruptaki ebeveynlerinin çocukları ile olan etkileşimlerinde düzenleyici/yönlendirici etkileşimsel davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. OSB tanısı almış çocuklar ve ebeveynlerinin etkileşim davranışlarını inceleyen Diken ve Mahoney (2013) OSB'li çocuğa sahip Türk annelerinin çocuklarıyla etkileşimlerinde yüksek düzeyde yönlendirici davranış stili sergilediklerini ortaya çıkarmışlardır. Diken (2009)'in yapmış olduğu bir başka araştırmada da benzer şekilde ebeveynlerin çoğunun çocuklarıyla etkileşimlerinde oldukça yönlendirici davrandıkları tespit edilmiştir. Zihinsel yetersizliği olan bebek annelerinin, ebeveyn-çocuk etkileşimini inceleyen Ceber Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2000)'nun araştırmalarında ise zihinsel yetersizliğe sahip bebekleri bulunan annelerin normal gelişim gösteren bebekleri bulunan annelere göre daha fazla ısrar etme davranışı sergiledikleri gözlenmiştir. Araştırmacılar bu durumu, gelişimsel geriliği olan bebeklerin daha fazla kontrole gereksinim duyduğu için annelerin yönerge verme yoluyla kontrolü sağladıkları şeklinde açıklamışlardır. Alanyazında yer alan ilgili araştırmalar; yetersizlikten etkilenmiş çocuğa sahip olan ebeveynlerin etkileşim davranışlarının, normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha yönlendirici, daha kontrolcü iken daha az düzeyde yanıtlayıcı olduğuna işaret ederken, bu araştırmalarda elde edilen önemli bir diğer sonuç ise dikkat çekici bir şekilde ebeveyn etkileşim davranışlarının daha yönlendirici, daha kontrol edici olduğu durumlarda çocuklarının da, etkileşime daha az katılma ve daha az tepkide bulunma gibi davranışlar sergilemiş olmalarıdır. Söz konusu araştırmalar ebeveynlerin

çocuklarına yönelik tutumlarındaki karşılıklı etkiye dikkat çekmektedir. Bu bağlamda ebeveynlerin çocuklarına yönelik etkileşim davranışlarıyla ilgili farkındalık geliştirmeleri nitelikli etkileşim kurmada oldukça önemli kabul edilebilir. Buna göre ebeveynler çocuklarına yönelik sergiledikleri etkileşim davranışlarıyla ilgili farkındalık geliştirdiklerinde ve çocuklarıyla uygun etkileşim kurmaya başladıklarında, çocuklarında etkileşimi başlatma, yanıt verme, sürdürme gibi etkileşim davranışlarında gelişmeler sağlanabilecektir. Nitekim ebeveyn etkileşim davranışlarını geliştirmeye yönelik araştırmalar (Karaaslan ve ark., 2013; Mahoney ve diğ., 1998) annelerin yanıtlayıcı yaklaşımlarının anne-çocuk etkileşimi üzerinde olumlu sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Bu araştırmada ebeveyn etkileşim davranışları bağlamında elde edilen sonuç ise, OSB'li çocuk annelerinin ve normal gelişim gösteren çocuk annelerinin çocukları ile olan etkileşimlerinde, benzer düzeyde başarı odaklı oldukları, etkileşim sürecinde serbest oyun ortamında çocuklarının neyi nasıl yapacaklarına ilişkin genellikle benzer düzeyde yönlendirici etkileşim sitaline sahip olduklarıdır. Araştırmada söz konusu başarı odaklı ve yönlendirici olma boyutunda OSB'li çocuğa sahip ebeveynler kadar normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerinde yüksek düzeyde başarı odaklı olmaları ve yüksek düzeyde yönlendirme davranışlar sergilemelerinin, Türk annelerinde genel ortak özellik olarak karşılaşılan müdahaleci ve korumacı anne yaklaşımlarından kaynaklanabileceği düşünülebilir. Nitekim Türk anne-babalarının henüz erken dil gelişimi evresinde olan çocuklarıyla iletişimlerini inceleyen bir araştırmada, Maviş (2004) Türk anne babalarının isteyen ve kontrol ederek yönlendiren özellikte olduğunu vurgulayarak, ebeveynleri davranış düzenleyici olarak betimlemiştir. İlgili diğer araştırmalar incelendiğinde, OSB'li çocuk annelerinin çocukları ile olan etkileşimlerinde yüksek düzeyde yönlendirici etkileşim davranışları sergiledikleri ve yüksek düzeyde başarı odaklı oldukları (Diken, 2012) görülmektedir. Watson (1998) okul öncesi dönemde bulunan 14 OSB'li çocuk ve anneleri ile normal gelişim gösteren 14 çocuk ve annelerinin, serbest oyun bağlamında ebeveynlerin etkileşimsel davranışlarının çocukların iletişim becerilerine etkisini incelediği araştırmasında; OSB'li çocuğa sahip annelerin normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere oranla yönlendirici sözel ifadeleri kullanma sıklığının daha fazla olduğunu tespit etmiştir. OSB'li çocukların annelerinin ve OSB'li olmayan çocukların annelerinin yaklaşımlarındaki niteliksel farklılığın incelendiği araştırmada (Doussard-Roosevelt, Joe, Bazhenova ve Porges, 2003), OSB'li çocukların annelerinin daha çok fiziksel temas, daha yüksek şiddetli başarı odaklı ve yönlendirici davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. Alanyazında ebeveyn-çocuk etkileşimlerini inceleyen araştırmalarda gelişimsel gecikme ölçütlerine göre eşleştirilerek oluşturulmuş ebeveyn-çocuk çiftleri ile normal gelişim gösteren ebeveyn-çocuk çiftleri karşılaştırıldığında, yetersizlikten etkilenmiş çocukların ebeveynlerinin çocuklarıyla etkileşimde daha fazla yönlendirici davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir (Mahoney ve Robenalt, 1986; Karaaslan, Diken ve Mahoney, 2011; Töret, Özdemir ve Özkubat, 2013). Bununla birlikte daha az yönlendirici ve daha fazla yanıtlayıcı ebeveyn etkileşiminin, çocukların etkileşim başlatmalarına, bu etkileşimlerde etkin rol almalarına ve etkileşimi sürdürme gibi, çocukların temel sosyal etkileşim davranışlarını desteklediği ifade edilmektedir (Dunst, Trivette, Rabb ve Masiello, 2008; Landry vd., 2014). Diğer yandan araştırmacılar (Hughes ve diğ., 1999) anne-çocuk etkileşiminde uygun düzeyde yönlendirici olmanın

anne-çocuk etkileşiminde yanıtlayıcı olma becerisi kadar kritik olduğunu savunarak uygun düzeyde yönlendirici olmanın önemine vurgu yapmaktadır. Nitekim yüksek düzeyde gelişim gösteren çocukların ebeveyn-çocuk etkileşimleri incelendiğinde; annelerinin çocukları ile etkileşimlerinde daha çok çocuğun liderliğini takip etme davranışı gösterdikleri ve buna karşın daha az yönlendirici davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Mahoney, Finger ve Powell, 1985).

Araştırmanın ikinci amacına yönelik, anne-çocuk etkileşimi bağlamında, normal gelişim gösteren ve OSB’li çocukların anneleri olan etkileşimlerinde, çocukların annelerine yönelik etkileşimsel davranışları açısından farklılığın olup olmadığını belirlenmesine yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmada çocuk etkileşim davranışları bağlamında OSB’li çocuklar ile normal gelişim gösteren çocuklar arasında dikkat ile başlatma davranışlarında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Buna göre OSB’li çocukların normal gelişim gösteren çocuklara oranla daha düşük düzeyde dikkat davranışları sergiledikleri, etkileşim esnasında etkinliklere daha kısa süreli katıldıkları, etkinlik sırasında pasif davrandıkları veya değişen etkinliklere yönlendikleri tespit edilmiştir. Çocukların etkinliğe katılma çabası değerlendirildiğinde, OSB’li çocukların nadiren davranışın tekrarını sergiledikleri ve zorlandıklarında ikinci bir girişimde nadiren bulunarak düşük düzeyde devamlılık sergiledikleri bulgulanmıştır. Bununla birlikte normal gelişim gösteren çocukların OSB’li çocuklara oranla etkinliğe daha fazla katılım gösterdikleri, etkinliğin büyük kısmında etkinliğe katılmaktan daha fazla memnun göründükleri ve etkileşim süresince genelde daha motive oldukları belirlenmiştir. Benzer sonuçlar, Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu (2000)’nin çalışmasında da zihinsel yetersizliği olan bebeklerin normal gelişim gösteren bebeklere oranla, daha az etkileşim başlatma ve tepki verme davranışı gösterdiği bulgularında elde edilmiştir. Araştırmada aynı zamanda OSB’li çocukların normal gelişim gösteren çocuklara oranla oldukça düşük düzeyde işbirliği etkileşim davranışları sergiledikleri, yetişkinin önerilerini görmezden gelen ve etkileşim sırasında kullanılan araç gereçleri iterek ve/veya fırlatarak işbirliğini reddeden davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu durumun ebeveynlerin çocuklarına yönelik daha az etkileşim sürdürmelerine neden olan bir döngüsel durum yarattığı düşünülmektedir.

Araştırmada çocuk etkileşim davranışlarına yönelik bir diğer bulgu ise OSB’li çocukların etkinlik başlatma girişiminde bulunmadıkları, etkinlik süresinde normal gelişim gösteren çocuklara oranla daha pasif, hareketsiz ya da sadece yetişkinin isteklerine yanıt veren düşük düzeyde başlatma davranışları sergiledikleridir. Alan yazında bu araştırmanın bulgularını doğrulayıcı nitelikte, OSB’li çocukların, anneleri ile olan etkileşimlerinde etkinliğe dikkatini yöneltme düzeylerinin düşük olduğu, genel olarak dikkat problemleri sergileyip, etkinlik sürecinde pasif oldukları, etkinliğe devamlılık, katılım ve işbirlikçi davranışlarının ise düşük düzeyde olduğu (Diken, 2012) görülmüştür. Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu’nun (2000) araştırmasında ise zihinsel yetersizliği olan bebeklerin normal gelişim gösteren bebeklere göre daha az etkileşim başlatma, tepki verme, etkileşim sürdürme ve etkileşimli oyun oynama davranışı

sergiledikleri buna karşın daha fazla tepki vermeme, olumsuz tepki verme ve istenmedik davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde, normal gelişim gösteren çocukların OSB'li çocuklara oranla etkileşimden daha fazla keyif aldıkları tespit edilmiştir. OSB'li çocukların anneleri ile olan etkileşim sürecinde yetişkin ile iletişim başlatmada ve deneyimleri paylaşmada normal gelişim gösteren çocuklara oranla ortak dikkat başlatma ve annelerinin başlattığı ortak dikkat davranışlarını yanıtlama davranışlarında daha düşük performans sergiledikleri belirlenmiştir. Araştırma sonucuna benzer nitelikte Diken'in (2012) araştırmasında da tutarlı biçimde, OSB'li çocukların anneleri ile olan etkileşimlerinde etkinliği başlatma düzeyleri ile ortak dikkat davranışlarının düşük düzeyde olduğu, ayrıca etkileşim sürecinde duygusal durumlarının ve etkileşimden keyif alma düzeylerinin de düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmanın bulgularının doğruladığı ilgili araştırma bulguları incelendiğinde ise OSB'li çocukların anneleri olan etkileşimlerinde düşük düzeyde yanıtlayıcı oldukları (Jackson, 2003), sosyal etkileşimi başlatmayı reddetme eğiliminde oldukları (Adamson ve ark., 2001) görülmektedir. Dolayısıyla, ilgili araştırmalar ve elde edilen bu araştırmanın bulguları, OSB'li çocukların anneleri ile olan etkileşimsel davranışları ile normal gelişim gösteren çocukların etkileşimsel davranışları karşılaştırıldığında, OSB'li çocukların OSB'nin doğasına uygun bir şekilde etkileşimlerinde daha düşük dikkat düzeyine sahip oldukları, etkileşimde devamlılık ve işbirliği sağlama ile katılımcı olma davranışlarında düşük düzeyde performans gösterdikleri söylenebilir. Ayrıca, araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, OSB'li çocukların normal gelişim gösteren çocuklara oranla daha az etkileşimi başlatma davranışları sergiledikleri ve etkileşim sürecinde etkileşim ortağı olan annelerine yönelik ortak dikkat davranışlarında daha düşük performansa sahip oldukları söylenebilir. Çocukların etkileşim davranışlarından biri olarak kabul edilen, ortak dikkatin OSB'li çocukların normal gelişim gösteren, dil ve gelişimsel gecikme problemleri olan çocuklara göre tanısal olarak ayırt edici bir özellik olduğu (Schertz ve Odom, 2004) dikkate alındığında, araştırma sonuçlarına paralel olarak, OSB'li çocuklarda ortak dikkati başlatma ve yanıtlama davranışlarının yetersiz olmasının (Mundy, 1995) beklenen bir sonuç olduğu düşünülmektedir. Anne-çocuk etkileşiminin istendik yönde ilerlemesinde iki tarafın da diğerinin dikkatini çekebilmesi, bu dikkati sürdürebilmesi ve diğerine ortak bir deneyimle yaşadıklarını hissettirmesinin, başka bir diğer deyişle anne-çocuk arasında ortak dikkat kurabilmesi önemli rol oynamaktadır (McCollum ve Hemmeter, 2000).

Bu araştırmanın bulgularının ebeveyn-çocuk etkileşimi bağlamında yapılacak çalışmalara ve uygulamalara katkı sunacağı düşünülmektedir. Çocukların doğal ortamlarında en fazla birlikte zaman geçirdikleri ebeveynleri ile etkileşimlerinin etkili olabilmesinde, ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliğinin belirlenmesi (Mahoney ve Wheeden, 1997) erken müdahale alanında yapılacak uygulamaların planlanmasında yol gösterici olabilecektir (Özdemir, 2007). Erken eğitim programlarının çocukların gelişimsel becerilerinin yanı sıra ebeveyn-çocuk etkileşimi değerlendirme sonuçlarından yararlanılarak hazırlanması önerilmektedir. Söz konusu erken eğitim programlarında annelerin, yetersizliği olan çocukların gelişimsel özelliklerini takip etme, çocuğa ait

davranışsal ipuçlarını fark edebilme, etkileşimi bu ipuçlarına göre yönlendirebilme ve işlevsel öğretim becerilerini kullanabilme konularında bilgilendirilmesi ve eğitilmesi, ebeveyn-çocuk etkileşiminin istendik yönde gelişmesine katkı sağlayacaktır (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000, Özdemir, 2008). Bu bağlamda Türkiye’de ve yurt dışında erken müdahale alanında yürütülen araştırmalarda, ebeveyn merkezli erken dönem hizmet modellerinden biri olan ilişki temelli uygulamaların (Mahoney ve Perales, 2005, Özdemir, 2008), OSB’li çocukların yanı sıra çeşitli yetersizlik gruplarında yer alan çocukların gelişimlerinin hızlandırılmasında olumlu sonuçları rapor edilmektedir (Aldred, Green ve Adams, 2004; Karaaslan, Diken ve Mahoney, 2011; Kim ve Mahoney, 2005; Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker ve Wheeden, 1998; Mahoney ve Perales, 2003; Mahoney ve Powell, 1988).

Bu araştırmada çalışma grubunda yer alan çocukların gelişimsel yaşlarına göre eşitlenmemiş olması ve ebeveynlerinin yaş, eğitim düzeyleri ve sosyo ekonomik durumlarının eşitlenmemiş olması araştırmanın temel sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ilerleyen araştırmalarda bu sınırlılıkları dikkate alan, farklı gelişimsel yetersizlikleri içeren ve ebeveyn-çocuk etkileşiminde demografik değişkenlerin etkisini inceleyen karşılaştırmalı araştırmaların yapılması önerilebilir. Aynı zamanda daha fazla sayıda, farklı yaş düzeylerinde ve farklı sosyo-kültürel düzeyden seçilmiş OSB’li ve normal gelişim gösteren çocuklar ve ebeveynlerinin yer alacağı çalışma grupları üzerinde ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin incelenmesi önerilebilir.

Kaynakça/References

- Adamson, L.B., McArthur, D., Markov, Y., Dunbar, B., & Bakeman, R. (2001). Autism and joint attention: Young children’s responses to maternal bids. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22(4), 439–453.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Aldred, C., Green, J., & Adams, C. (2004). A new social communication intervention for children with autism: Pilot randomised controlled treatment study suggesting effectiveness. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 1420–1430.
- Bailey, D.B., & Wolery, M. (1992). *Teaching infants and preschoolers with disabilities*. (2nd ed.). Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Bainbridge-Brigham, N., Yoder, P.J., Jarzynka, M.A., & Tapp, J. (2010). The sequential relationship between parent attentional cues and sustained attention to objects in young children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*,

40(2), 200-208.

Bettelheim, B. (1967). *The empty fortress: infantile autism and the birth of the self*. New York: Free Press.

Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss, vol. 1: Attachment* (2nd ed.) New York: Basic Books.

Brigham,B., N., Yoder, P.J., Jarzynka, M.A., & Tapp, J. (2010). The sequential relationship between parent attentional cues and sustained attention to objects in young children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40(2), 200-208.

Brown-Gorton, R., & Wolery, M. (1988). Teaching mothers to imitate their handicapped children: effects on maternal mands. *The Journal of Special Education*, 22 (1) 97-107.

Ceber, H. (1998). *Normal ve Zihinsel Engelli Bebeklerde Anne-Bebek Etkileşiminin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ceber-Bakkaloğlu, H., & Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve Zihinsel Engelli Bebeklerde Anne-Bebek Etkileşiminin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi (Reciprical investigation of mothers' interactions with babies with mental retardation and with babies with typical development). *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 47-58.

Cunningham, C. E., Reuler, E., Blackwell, J., & Deck, J. (1981). Behavioral and linguistic developments in the interactions of normal and retarded children with their mothers. *Child Development*, 52, 62-70.

Dawson, G., Hill, D., Spencer, A., Galpert, L., & Watson, L. (1990). Affective exchanges between young autistic children and their mothers and their mothers. *ournal of Abnormal Child Psychology*, 18, 335–345.

Diken, H.İ., & Diken, Ö. (2008). Turkish mothers' verbal interaction practices and self-efficacy beliefs regarding their children with expressive language delay. *International Journal of Special Education*, 23(3), 110-117.

Diken, O., & Mahoney, G. (2013). Interactions between Turkish Mothers and preschool children with autism. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 51, 190-200.

Diken,Ö., Topbaş, S., & Diken, İ.H. (2009). Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ile Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ)'nin geçerlik ve

- güvenirlik çalışmaları, *Özel Eğitim Dergisi*, 10(2), 41-60.
- Diken, Ö. (2009). *Ebeveyn Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EDDÖ) ile Çocuk Davranışını Değerlendirme Ölçeğinin (ÇDDÖ) Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları [Validity and reliability of Turkish Versions of Maternal Behavior Rating Scale (MBRS) and Child Behavior Rating Scale (CBRS)]*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Diken, I. H., Ardic, A., & Diken, O. (2011). GILLIAM Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği-2-Türkçe Versiyonu (GOBDÖ-2-TV): Türkiye Standardizasyon Çalışması. *Uluslar arası Katılımlı 1.Ulusal Gelişimsel Pediatri Kongresi*, Ankara, Türkiye.
- Diken, I. H. (2012). Türk annelerinin ve özel gereksinimli çocuklarının etkileşimsel davranışlarının araştırılması: erken müdahaleye yönelik öneriler (An Exploration of Interactional Behaviors of Turkish Mothers and their Children with Special Needs: Implications for Early Intervention Practices). *Eğitim ve Bilim*, 37, 163.
- Doussard –Roosevelt, J.A., Joe, C.M., Bazheova,O.V., & Porges,S.W. (2003). Mother-child interaction in autistic and nonautistic children: Characteristics of maternal approach behaviors and child social responses. *Development and Psychology*, 15(2), 277-295.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., Raab, M., & Masiello, T. L. (2008). Early child contingency learning and detection: Research evidence and implications for practice. *Exceptionality*, 16(1), 4-17.
- Ekas, N. V., & Whitman, T. L. (2010). Autism symptom topography and maternal socioemotional functioning. *American Journal of Intellectual and Developmental Disabilities*, 115, 234–249.
- El-Ghoroury, N.H., & Romanczyk, R.G. (1999). Play interactions of family members towards children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disabilities*, 29(3), 249-258.
- Grossman, J.B., Carter, A., & Volkmar, F. R. (1997). Social behaviour in autism. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 807, 440–454.
- Howe, D. (2006). Disabled children, parent-child interaction and attachment. *Child and Family Social Work*, 11, 95-106.
- Hughes, M., Dote-Kwan, J., & Dolendo, J. (1999). Characteristics of directiveness and

- responsiveness with young children with visual impairments. *Child Care, Health and Development*, 25(4), 285-298.
- Jackson, C. T., Fein, D., Wolf, J., Jones, G., Hauck, M., Waterhouse, L., & Feinstein, C. (2003). Responses and sustained interactions in children with mental retardation and autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33(2), 115–121.
- Kaiser, A. P., Hancock, T. B., & Nietfeld, J. P. (2000). The effects of parent-implemented enhanced Milieu Teaching on the social communication of children who have autism. *Early Education ve Development*, 11(4), 423-446.
- Kamps, D., Royer, J., Dugan, E., Kravits, T., Gonzalez-Lopez, A., Garcia, G., Carnazzo, K., Morrison, L., & Kane, L. G. (2002). Peer training to facilitate social interaction for elementary students with autism and their peers. *Exceptional Children*, 68(2), 173-187.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous Child*, 2, 217-250.
- Karaaslan, Ö., Diken, İ.H., & Mahoney, G. (2011a). The effectiveness of the Responsive Teaching Parent-mediated Developmental Intervention Programme in Turkey: A pilot study. *International Journal of Disability, Development and Education*, 58(4), 359-372.
- Karaaslan, Ö., Diken, İ.H., & Mahoney, G. (2011b). A randomized controlled study of Responsive Teaching with young Turkish children and their mothers. *Topics in Early Childhood Special Education*, DOI: 10.1177/0271121411429749.
- Karaslan, O. Diken, I., & Mahoney, G. (2013). A randomized control study of Responsive Teaching with young Turkish Children and their mothers. *Topics in Early Childhood Special Education*, 33, 18- 27.
- Kim, J. M., & Mahoney, G. (2005). The effects of relationship focused intervention on Korean parents and their young children with disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 26(2), 117-130.
- Koegel, R. L., & Koegel, L. K. (2005). *Pivotal Response Treatments for Autism: Communication, Social, and Academic Development*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Lemanek, K. L., Stone, W. L., & Fishel, P. T. (1993). Parent-child interactions in handicapped preschoolers: The relation between parent behaviors and compliance. *Journal of Clinical Child Psychology*, 22, 68–77.
- Maviş, İ. (2004). Türk anne-babaların çocuklarıyla etkileşim profili. A. Konrot (Ed.), 13.

Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri: Özel Eğitimden Yansımalar içinde (s.155-168). Ankara: Kök Yayıncılık.

- Mahoney, G., Finger, I., & Powell, A. (1985). Relationship of mental behavioral style to the development of organically impaired mentally retarded infants. *American Journal of Mental Deficiency, 90*, 296-302.
- Mahoney, G., & Robenalt, K. (1986). A comparison of conversational patterns between mothers and their Down syndrome and normal infants. *Journal of the Division for Early Childhood, 10*, 172-180.
- Mahoney, G., & Powell, A. (1988). Modifying parent-child interaction: Enhancing the development of handicapped children. *The Journal of Special Education, 22*(1), 82-96.
- Mahoney, G. (1992). Focusing on parent-child interaction: The bridge to developmentally appropriate practices. *Topics in Early Childhood Special Education, 12*(1), 105-120.
- Mahoney, G., Boyce, G., Fewell, R. R., Spiker, D., & Wheedan, C.A. (1998). The relationship of parent-child interaction to the effectiveness of early intervention services for at-risk children and children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education, 18*(1), 5-17.
- Mahoney, G., & Wheeden, C.A. (1997). Parent-child interaction-the foundation for family-centered early intervention practice: A response to Baird and Mayfield. *Topics in Early Childhood Special Education, 17*(2), 165-184.
- Mahoney, G., & Perales, F. (2003). Using relationship-focused intervention to enhance the social-emotional functioning of young children with autism spectrum disorders. *Topics in Early Childhood Special Education, 23*(2), 77-89.
- Mahoney, G., & Perales, F. (2005). Relationship-focused early intervention with children with pervasive developmental disorders and other disabilities: A comparative study. *Developmental and Behavioral Pediatrics, 26*(2), 77-85.
- Mahoney, G., Perales, F., Wiggers, B., & Herman, B. (2006). Responsive teaching: Early intervention for children with Down Syndrome and other disabilities. *Down Syndrome Research and Practice, 11*(1), 18-28.
- Mahoney, G., & MacDonald, J. (2007). *Autism and Developmental Delays in Young Children: The Responsive Teaching Curriculum For Parents and Professionals*, Austin TX: PRO-ED.

- Mahoney G,& Perales F. A, (2008). How relationship focused intervention promotes developmental learning , *Early Intervention Reviews Down Syndrome Research and Practice*, Advance Online Publication www.down-syndrome.org/research www.down-syndrome.org/research sayfasından 12.06.2014 tarihinde erişilmiştir.
- Mahoney, G. (2009). Relationship Focused Intervention (RFI): Enhancing the role of parents in children's developmental intervention. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 1(1), 79-94.
- McCollum, J. A., & Chen, Y. (2003). Parent-child interaction when babies have Down Syndrome: The perceptions of Taiwanese mothers. *Infants and Young Children*, 16(1), 22-32.
- McCollum, J. A., & Hemmeter, M. L. (2000). Parent-child interaction intervention when children have disabilities. In M. J. Guralnick (Ed.), *The Effectiveness of early intervention* (549-576). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Meirsschauts, M., Roeyers, H. & Warreyn, P. (2011). The social interactive behaviour of young children with autism spectrum disorder and their mothers. *Autism*, 15, 43-64.
- Moore, J. B., & Saylor, C. F. (1998). Parent-child interaction and developmental outcomes in medically fragile, high risk children. *Children's Health Care*, 27(2), 97-112.
- Mundy, P. (1995). Joint attention and social-emotional approach behavior in children with Autism. *Developmental Psychopathology*, 7, 63-82.
- Norton, P., & Drew, C. (1994). Autism and potential family stressors. *American Journal of Family Therapy*, 22(1), 67-76.
- Özdemir, S. (2007). A paradigm shift in early intervention services: From child centeredness to family centeredness. *Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, 47(2), 13-25.
- Özdemir, S. (2008). Family centered early intervention services. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 3(2), 321-334.
- Özkubat, U., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö., & Töret, G. (2014). Otizme Yolculuk: Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 323-348.
- Pridham, K. A., Lutz, K. F., Anderson, L. S., Riesch, S. K., & Becker, P. T. (2010). Furthering the understanding of parent-child relationships: A nursing

- scholarshipreview series. Part 3: Interaction and the parent-child relationship-assessment andintervention studies. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 15(1), 33-61.
- Reichow B., & Sabornie E.J., (2009). Brief report: Increasing verbal greeting initiations for a student with autism via a social story intervention. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39, 1740-43.
- Schertz, H. H., & Odom, S. L. (2004). Joint attention and early intervention with autism: A conceptual framework and promising approaches. *Journal of Early Intervention*, 27, 42-54.
- Siller, M., & Sigman, M. (2002). The behaviors of parents of children with autism predict the subsequent development of their children's communication. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32, 77-89.
- Spiker, D., Boyce, G. C., & Boyce, L. K. (2002). Parentchild interactions when young children have disabilities. *International Review of Research in Mental Retardation*, 25, 35-70.
- Stone, L. W., Ousley, Y. O., Yoder, J.P., Hogan, L. K., & Hepburn, L. S. (1997). Nonverbal communication in two and three year-old children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 27, 677-685.
- Tanguay, P. E. (2000). Pervasive developmental disorders: A 10-year review. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39,1079-1095.
- Topbas, S., Maviş, I., & Ozdemir, S., (2003). *Mothers' intentional communicative language to Turkish children with delayed and normal language development*, 10th International Turkish Linguistics Conference Proceedings, Bogaziçi University Press.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö., & Özkubat, U. (2014a). Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 1-44.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö., & Özkubat, U. (2014b). Otizmlı çocuğa sahip olan ebeveynlerin görüşleri: Otizm tanımlamaları ve otizmin nedenleri. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(1), 1-14.
- Töret, G., Özdemir, S., & Özkubat, U. (2015). Ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ile annelerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin ebeveyn ve çocuk davranışları açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(1), 1-22.

- Volkmar, F. R., Lord, C., & Klin, A. (2002). *Autism and the pervasive developmental disorders*. *Child and Adolescent Psychiatry*, 3, 587-597.
- Volkmar, F. R., & Wiesner, L. A. (2004). *Healthcare for children on the autism spectrum: A guide to medical, nutritional, and behavioral issues*. Bethesda, MD: Woodbine House.
- Wan, M., Green, J., Elsabbagh, M., Johson, M., Charman, T., & Plummer, F. (2012). Parent–infant interaction in infant siblings at risk of autism. *Research in Developmental Disabilities: A Multidisciplinary Journal*, 33, 924-932.
- Watson, R. L. (1998). Following the child's lead: Mothers' interactions with children with Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 28(1), 51-59.
- Wetherby, A., Watt, N., Morgan, L., & Shumway, S. (2007). Social communication profiles of children with autism spectrum disorders in the second year of life. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37, 960-975.
- Yoder, P., & Warren, S. F. (1998). Maternal responsivity predicts the prelinguistic communication intervention that facilitates generalized intentional communication. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 41, 1207-1219.

A Comparison of Parents-Child Interactions of Children with Autism Spectrum Disorders and with their Parents and Typically Developing Children and their Parents

Ayşe Tuba Ceyhun ¹

Selda Ozdemir ²

Gokhan Toret ³

Ufuk Ozkubat ⁴

Abstract

The purpose of this study was to examine interactional behaviors of typically developing children (n:30) and children with autism spectrum disorders (n:30) with their parents. Participating parents' interactions with their children were recorded and video recordings were analyzed using the Turkish Version of Maternal Behavior Rating Scale (TV-MBRS; Diken, 2009) and the Turkish Version of Child Behavior Rating Scale (TV-CBRS; Diken, 2009). Study results showed that while parents of children with ASD displayed a lower level of emotional expressiveness and responsive interactional behaviors towards their children, there was no significant difference between parents of children with ASD and typically developing children in regard to achievement oriented behaviors. However, study findings indicated that children with ASD showed a lower level of attention and initiation with their parents compared to typically developing children. Findings of the study were discussed in relation to the literature on parent child interactions of typically developing Turkish children and children with ASD and suggestions for further research were provided.

Keywords: Mother-child interaction; autism spectrum disorders, early intervention.

¹ Ph D, Assis. Prof. Dr., Biruni University, Faculty of Education, Department of Special Education
Istanbul, Turkey.

e-mail: aceyhun@biruni.edu.tr

² Ph D, Assoc. Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Education, Department of Special Education,
Ankara, Turkey

e-mail: seldaozdemir@gazi.edu.tr

³Research Assistant, Gazi University, Faculty of Education, Department of Special Education, Ankara,
Turkey

e-mail: gokhantoret@gazi.edu.tr

⁴ Research Assistant, Gazi University, Faculty of Education, Department of Special Education, Turkey

e-mail: ozkubat@gmail.com

Extended Abstract

According to Kanner (1943), deficits in social attention is a defining characteristic of autism. Researchers argue that parents have more effects in supporting their children's development when compared to professionals and other adults (Mahoney & Perales, 2007). Since children with autism spectrum disorders (ASD) have limited social engagement skills, this increases the value of parent-child relationship during daily interactions (Meirsschaut, Roeyers and Warreyn, 2011). On the other hand, researchers emphasize that ASD is a disorder that affects the quality of parent-child relationships significantly. The interactional style of children with ASD and their mothers have been an issue for many years. Early discussions were based on Kanner's (1943) initial explanations about mother-child interactions as a uni-directional way of socialization in early childhood period. Kanner argued about the mothers' effects on child development. In response to this opinion, some other theorists (for example Ainsworth, Blehar, Waters and Wall, 1978; Bell, 1968; Bowlby, 1969; 1982) suggested that the interactions between mothers and their children were bi-directional (Doussard-Roosevelt, Joe, Bazhenova, and Porges, 2003).

Even though early researchers discussed about mothers of children with ASD having cold parenting styles (for example Bettelheim, 1967; Kanner, 1943), recent studies showed that mothers of children with ASD display extraordinary adaptations during their interactions with their children, as opposed to Bettelheim's (1967) original "refrigerator mothers" definition, which shows that mothers of ASD adapt their behaviors to their children's interactional levels during their mother-child interactions (Doussard-Roosevelt et al., 2003).

In this line of research, general aim of study is to examine interactional behaviors of Turkish children with ASD and their mothers and typically developing Turkish children and their mothers in regard to mother-child interactional styles. Thus, the purpose of this study has two folds: 1) Do the interactional behaviors of mothers of children with ASD show any difference compared to interactional behaviors of mothers of typically developing children? and 2) Do the interactional behaviors of children with ASD show any difference compared to interactional behaviors of typically developing children?

Method

Participants

A total of 30 children who had a clinical diagnosis of autism spectrum disorders aged between 30-72 months and their parents participated in the study. A comparison group consisted of 30 typically developing children aged between 9-27 months and their mothers. All participants lived in Turkey, Ankara, Isparta and Istanbul. The participant selection criteria were as follows: a) being at a chronological age between 30-72 months, b) having a diagnosis of autism spectrum disorders, c) having severe level of ASD, and

d) having no additional disabilities. Typically developing children did not have any mental health or developmental problems based on their parent reports. All mothers were volunteered to join the study.

Of children with ASD, 2 were girls, 28 were boys. Their ages were ranged between 30-72 months ($\bar{x}=45$, $ss= 8$). Of the typically developing children, 7 of them were girls, 23 of them were boys. Their ages were ranged between 9-27 months ($\bar{x}=18,5$, $ss= 6$). Gilliam Autism Disorder Rating Scale-2-Turkish version (GOBDÖ-2-TV; Diken, 2010) was used in order to determine the children's ASD levels. Based on the scale results, all children with ASD displayed severe levels of ASD symptoms.

Data Collection Tools

In order to collect the study data, the Turkish version of the Maternal Behavior Rating Scale (TV-MBRS) and the Turkish version of the Child Behavior Rating Scale (TV-CBRS) were used. The Turkish version of Maternal Behavior Rating Scale (TV-MBRS; Diken, 2009), TV-MBRS (Diken, 2009) is a 5-point Likert-type scale developed to assess the interactional behaviors of parents with their children (Diken, 2009). Mahoney et al. (2008) developed the MBRS and Diken (2009) has carried out the validity and reliability studies of the Turkish version of the scale. In addition, the Turkish version of the Child Behavior Rating Scale (TV-CBRS; Diken, 2009) TV-CBRS (Diken, 2009) was developed to assess interactional behaviors of children (Mahoney and Wheeler, 1999) and the scale was translated into Turkish by Diken (2009).

Data Collection Process

In order to collect parent-child interactional dyads, each mother child pairs played with each other in an unstructured play environment. Mother and child play interactions were recorded for 15 minutes. Play interactions were coded by two researchers using the Turkish version of the MBRS and the CBRS. Prior to the coding procedure, the researchers received training from a research assistant who had a formal training and experience in regard to the coding procedure of the MBRS and the CBRS. Interrater reliability between the observers were calculated and reported as %86.

Findings

Findings Regarding Interactional Behaviors of Parents of Children with Autism Spectrum Disorders and Typically Developing Children

Results showed that the mean of sensitivity and inventiveness of parents of typically developing children was higher than the mean of parents of children with ASD. In expressiveness subscale, study results showed that the parents of typically developing children had higher scores than the parents of children with ASD. In achievement-directiveness subscales, findings indicated that the parents of children with ASD and parents of typically developing children had no difference. Total mean of the scale also indicated that the parents of typically developing children had higher means than the parents of children with ASD.

Findings Related Interactional Behaviors of of Children with ASD and Typically Developing Children

Study findings showed that the mean of Attention subscale of typically developing children was higher than the mean of children with ASD. In addition total scores of the TV-CBRS scale indicated that typically developing children had a higher mean than the mean of children with ASD.

Discussion

Study results showed that the parents of typically developing children displayed more sensitivity and responsivity when compared to interactional behaviors of the parents of children with ASD. These results were consistent with other study results that examine the interactional styles of mothers of children with autism spectrum disorders using the TV-MBRS (Diken, 2012). Researchers reported that parents of children with ASD have difficulty in developing or continuing interactions with their children with ASD and display low levels of responsivity (Ekas et al., 2010; Spiker et al., 2002; Töret and et al., 2012; Yoder et al., 1998). Studies conducted with parents of the children with developmental disabilities also suggest that the parents of the children with developmental disabilities display more directive but less responsive behaviors compared to the parents of typically developing children (Cunningham, Reuler, Blackwell and Deck, 1981; Mahoney & Powell, 1988). Similar results were obtained with Turkish children with developmental disabilities and their mothers (Ceber-Bakkaloğlu & Sucuoğlu, 2000). Current study findings also showed that the parents of typically developing children display more emotional expressive behaviours compared to the parents of children with ASD. Similar results were reported in Diken's (2009) study as well.

In this study, interactional behaviors of children with ASD were compared to interactional behaviors of typically developing children. Overall, children with ASD displayed less attention behaviors and less initiation behaviors when compared to typically developing children. The findings of this study may contribute to future studies and early intervention practices. Identification of parent-child interactional problems (Mahoney & Wheeden, 1997) can be a guideline in designing responsive interventions.